

فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری
دوره ۱۳ / شماره ۳ (پیاپی ۵۱) / پاییز ۱۴۰۳
صفحه ۶۲۳ تا ۶۴۳

ارائه الگوی تاب‌آوری مالی در راستای پیشگیری از ورشکستگی

مریم قاسمی

دانشجوی دکتری گروه حسابداری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
Ghasemi.maryam83@yahoo.com

فاطمه صراف

استادیار، گروه حسابداری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
Aznyobe@yahoo.com

سید یوسف احدی سرکانی

دانشیار گروه حسابداری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
Ahadiserkani@gmail.com

سیده محبوبه جعفری

استادیار، گروه حسابداری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
jafari.mahbobeh@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۵

چکیده

هدف مقاله‌ی حاضر، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری مالی در شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در راستای پیشگیری از ورشکستگی می‌باشد. روش تحقیق از منظر هدف کاربردی و از منظر نحوه‌ی گردآوری داده‌ها اکتشافی است و ساز و کار تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس روش فراترکیب و گروه‌های کانونی انجام شده است. جامعه آماری اول پژوهش کلیه اسناد مکتوب مربوط به تاب‌آوری مالی شامل ۴۰ مقاله و اثر بر مبنای معیارهای معتبر از بین ۱۱۰ مقاله و اثر انتخاب و تحلیل شد. جامعه‌ی آماری دوم شامل خبرگان حوزه‌ی تاب‌آوری مالی بودند که در نهایت ۱۰ نفر تعیین شدند و به دلیل شرایط و محدودیت‌های پاندمی کرونا، به صورت از راه دور نسبت به ارائه‌ی نظرات و پیشنهادات اقدام نمودند. با کاربرد مراحل هفتگانه فراترکیب، الگوی مفهومی در شش لایه‌ی مفهومی، مقوله‌ای و کدها به دست آمد. یافته‌های تحقیق نشان داد که در هر یک از لایه‌ها مفاهیم و موضوعاتی گنجانده شد که در نهایت ۲۸ مقوله شناسایی شد. جهت اعتباریابی کیفی الگوی به دست آمده بر اساس نظرات خبرگان در قالب گروه‌های کانونی اخذ شد و الگوی مفهومی مورد تأیید خبرگان پژوهش قرار گرفت. با توجه به یافته‌های حاصل از اجرای فرآیند فراترکیب در شناسایی ابعاد و مقوله‌های تاب‌آوری مالی که می‌تواند مبنایی برای پژوهش‌های آتی در جهت نحوه‌ی پیاده‌سازی سیاست‌های توانمندی مالی و حفظ تاب‌آوری مالی در شرکت‌ها در راستای پیشگیری از ورشکستگی قرار گیرد در قالب الگوی مفهومی به تأیید و توافق بالای خبرگان رسید، ارائه گردید. در این مقاله مؤلفه‌هایی چون همسویی با تغییرات محیطی، پاسخ بهنگام به ریسک‌های

محیطی، تدوین سند استراتژیک در حوزه مالی، شناسایی ظرفیت‌ها و چالش‌های شرکت‌ها در امر سرمایه‌گذاری و رصد محیطی و تجزیه و تحلیل استراتژیک مالی جزء عوامل مهم و ضروری در تاب‌آوری مالی در شرکت‌ها در راستای پیشگیری از ورشکستگی شناسایی شدند.

واژه‌های کلیدی: تاب‌آوری مالی، شرکت‌های بورسی، ورشکستگی، پیشگیری.

۱- مقدمه

مسئله تاب‌آوری و نیز عوامل تأثیرگذار بر آن در جهان امروز به یکی از اولویت‌های مهم در سیاست‌گذاری‌های کلان دولت‌ها تبدیل شده است همان‌گونه که حضور فینتک رفته رفته در متن زندگی اجتماعی اجتناب‌ناپذیر است. کلمه‌ی تاب‌آوری دارای ریشه‌ی لاتین Resilio به معنی حالت بوده و در فرهنگ آکسفورد نیز توانایی ماده یا شی در بازگشت به حالت اولیه و ظرفیت بازیابی سریع افراد در مواجهه با مشکلات معنی شده است [۱]. بعد از مواجهه تعداد بسیاری از کشورها با بحران‌های سخت بانکی در دو دهه‌ی پایانی قرن بیستم، مقامات بانکی به تدریج کفایت سرمایه را که به ترکیب و میزان سید دارایی‌های بانک بستگی دارد به عنوان یکی از ریسک‌های عمده اعمال کردند (فرکسیاس و همکاران، ۲۰۰۸). تاب‌آوری سازمانی، به عنوان ظرفیت سازمان برای تحمل پیشران‌ها و واکنش‌های محیطی و مواجهه عاقلانه و قاعده‌مند با مشکلات یا عقب‌نشینی‌ها به روشی مدبرانه و تقویت شده یا به روش‌هایی که سازگاری و رشد را از طریق تجربه مشکلات امکان‌پذیر می‌کند، تعریف می‌شود [۲].

به عقیده‌ی برونوتال (۲۰۱۲) تاب‌آوری را می‌توان به عنوان توانایی سیستم برای کاهش شانس وقوع شوک، جذب شوک در هنگام وقوع (کاهش ناگهانی عملکرد) و بازیابی سریع پس از وقوع شوک (دستیابی به عملکرد نرمال) درک کرد. به طور خاص، سیستمی تاب‌آور است: (۱) احتمالات شکست را کاهش دهد، (۲) پیامدهای اجتماعی و اقتصادی و خسارات ناشی از شکست را کاهش دهد و (۳) زمان بازیابی از حالت اختلال به عملکرد طبیعی را کاهش دهد. مدیران اغلب سازمان‌ها معتقدند که تاب‌آوری مالی نقش مهمی در توانمند ساختن آن‌ها در خصوص سرمایه‌گذاری در آینده ایفا می‌کند [۳]. بر مبنای بحث‌های صورت گرفته توسط مودیکلیانی و میلر (۱۹۶۳) و میرز (۱۹۸۴)، مشکلات بازار سرمایه، حفظ تاب‌آوری را برای شرکت‌ها جهت استفاده از فرصت‌های سودآور الزام‌آور کرده است. تطبیق تعاریف ارائه شده، تاب‌آوری مالی به درجه‌ای از ظرفیت‌ها و سرعتی که شرکت می‌تواند منابع مورد نیاز برای واکنش‌های تدافعی (پرداخت بدهی‌ها) و تهاجمی (سرمایه‌گذاری) را برای افزایش ارزش شرکت، فراهم نماید؛ اطلاق می‌شود. پوسیا و جونز (۲۰۰۹) تاب‌آوری مالی را چنین توصیف می‌نمایند که تاب‌آوری مالی به توانایی شرکت در ایجاد مزیت از فرصت‌های غیرمنتظره با توجه به سیاست‌های مالی و ساختار مالی شرکت‌ها بستگی دارد. تاب‌آوری مالی مکانیسم کلیدی برای کنترل پویایی سرمایه‌گذاری‌هایی است که به علت عدم تاب‌آوری تصمیم‌گیری‌های مالی و عدم اطمینان مربوط به آن‌ها بروز می‌کند [۵].

از حیث نظری موارد ذیل در ارایه موضوع پیشنهادی تحقیق قابل طرح می‌باشد:

- ◀ مطالعات مربوط به تاب‌آوری در حالت کلی و تاب‌آوری مالی در حالت خاص معدود است. این مطالعه می‌تواند سهمی در گسترش و تقویت دانش در این حوزه داشته باشد. مطالعات دانشگاهی در زمینه‌ی تاب‌آوری مالی اندک است.
- ◀ مطالعات معدودی در مورد تاب‌آوری سازمانی وجود دارد که عمده‌ی آن‌ها در حوزه‌ی سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی کشور نظیر وزارت‌خانه‌ها و نهادها می‌باشد.
- ◀ با توجه به افزایش اهمیت مسائل و چالش‌های مالی در کسب و کارهای مختلف و با توجه به گسترش فعالیت شرکت‌ها و سهامداران و سرمایه‌گذاران، نیاز است تاب‌آوری در عرصه‌ی شرکت‌های بورسی مورد بحث و بررسی قرار گیرد.
- ◀ چارچوب‌های مدل‌های ارایه شده در زمینه‌ی تاب‌آوری مربوط به حوزه‌ی سازمانی است به نظر می‌رسد چارچوب یا مدلی برای تاب‌آوری مالی ارایه نشده است.

یکی از عوامل تأثیرگذار بر مسائل تأمین مالی شرکت‌ها، تاب‌آوری مالی است. عدم توجه به تاب‌آوری مالی می‌تواند تبعات منفی بسیاری برای شرکت و ذینفعان آن داشته باشد. از جمله مواجهه با مشکلات محدودیت سرمایه و عدم تأمین مالی مناسب در ارتباط با سرمایه‌گذاری‌ها و همچنین هزینه‌های مرتبط با آشفتگی‌ها، درماندگی و بحران مالی را به دنبال داشته باشد [۶]. ارزش تاب‌آوری مالی به طور مستقیم تحت تأثیر تصمیم‌گیری‌های گذشته نمی‌باشد. به عبارت دیگر، بر مبنای عوامل آینده‌نگر از منظر سهامداران شکل گرفته است. تاب‌آوری مالی نقش مرکزی و کلیدی در سیاست‌های پرداخت و جوه شرکت و سطح سرمایه‌گذاری جاری شرکت بازی می‌کند. اما عوامل خارجی دیگری در سطح اقتصاد کلان همانند تورم، چرخه تجاری، بیماری کرونا و... وجود دارند که می‌توانند بر سطح تاب‌آوری مالی شرکت‌ها اثرگذار باشند. در این تحقیق بر اساس مدل نظری کارملی و همکاران (۲۰۱۹) و یانگ و همکاران (۲۰۱۵)، میزان تاب‌آوری مالی شرکت‌ها در برابر پیشران‌های محیطی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در تحقیق یانگ و همکاران، رابطه‌ی تاب‌آوری مالی شرکت‌ها با چهار شاخص که شامل فعالیت سرمایه‌گذاری، پرداخت سود به سهامداران، انباشت بیشتر وجه نقد و ارزش شرکت است و در مدل کارملی و همکاران (۲۰۱۹) شاخص‌های تداوم فعالیت و جلوگیری از ورشکستگی که مبنای آن شاخص‌های عملکردی شامل شکاف عملکردی مثبت، شکاف عملکردی منفی و بازخورد عملکرد مالی می‌باشد. در این مقاله، محقق به دنبال ارائه‌ی الگوی تاب‌آوری مالی در شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در راستای پیشگیری از ورشکستگی است که به این منظور محقق به دنبال پاسخ به سؤالات اساسی به شرح ذیل است:

- چه عواملی از منظر سیاست‌گذاری و راهبردی در راستای تاب‌آوری مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در مواجهه با ورشکستگی مؤثر است؟
- چه عواملی از منظر پیشران‌های محیطی در راستای تاب‌آوری مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در مواجهه با ورشکستگی مؤثر است؟

- چه عواملی از منظر انضباط بخشی در راستای تاب آوری مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در مواجهه با ورشکستگی مؤثر است؟
- چه عواملی از منظر تمهیدات مالی سازمانی در راستای تاب آوری مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در مواجهه با ورشکستگی مؤثر است؟
- چه عواملی از منظر ایفای نقش مسئولیت‌های اجتماعی در راستای تاب آوری مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در مواجهه با ورشکستگی مؤثر است؟
- چه عواملی از منظر مدیریتی در راستای تاب آوری مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران در مواجهه با ورشکستگی مؤثر است؟

مبانی نظری

تاب آوری مالی

تاب آوری مالی برای اولین بار توسط مک دونا^۱ در سال ۲۰۰۳ تعریف شد. از نظر وی، مفهوم تاب‌آوری به ابزاری برای کنترل هزینه‌های یک مؤسسه در مواجهه با تورم سریع و سایر محرک‌های مخرب بیرونی که در آن زمان در ایالات متحده وجود داشت، اطلاق گردید [۸]. در دهه ۲۰۰۰، انعطاف‌پذیری مالی بود برای اولین بار در سطح خانواده به عنوان راهی برای کنترل بحران مالی در خانواده مورد بررسی قرار گرفت. تعدادی از مطالعات دیگر نیز به بررسی تاب‌آوری مالی در بخش‌های دولتی و اقتصاد کشورها پرداخته و به راهکارهایی برای مقابله با تلاطم عوامل اقتصادی از جمله تورم، نرخ ارز و پارامترهای کلان اقتصادی اشاره کرده است. سال ۲۰۰۸ را می‌توان نقطه عطفی در توسعه تحقیقات تاب آوری مالی دانست.

بررسی ادبیات این حوزه نشان می‌دهد که تاب آوری اقتصادی ابزاری برای کنترل ریسک‌های تأثیرگذار بر اقتصاد کلان یک کشور است. از سوی دیگر، تاب آوری مالی توانایی یک مؤسسه مالی برای کنترل ریسک‌های مربوطه خود است. شاخص‌های تاب‌آوری مالی عمدتاً از توصیه‌های کیفی برای تاب آوری مالی موسسات مالی استخراج شده‌اند. در نظر گرفتن این شاخص‌ها هنگام ایجاد یک معیار کمی برای محاسبه و بهبود انعطاف‌پذیری مالی مهم است. برخی از این شاخص‌ها توسط یک مؤسسه قابل کنترل هستند و برخی از آنها صرفاً به عملکرد انفعالی مؤسسه منجر می‌شود. به طور کلی روش‌های ارزیابی تاب آوری را می‌توان به دو گروه کیفی و کمی تقسیم‌بندی کرد. گروه کیفی شامل روش‌هایی است که تاب‌آوری یک سیستم را با استفاده از اطلاعات کیفی ارزیابی می‌کند. این گروه از دو دسته چهارچوب‌های مفهومی و شاخص‌های شبه کمی تشکیل شده است. روش‌های توسعه چهارچوب مفهومی از رویکردهایی برای ایجاد چارچوبی مبتنی بر پرسشنامه برای تعیین تاب‌آوری استفاده می‌کنند [۱۱]. سایر روش‌های مورد استفاده در این زمینه شامل توسعه مدل‌های رگرسیون لجستیک و طبقه‌بندی درجه‌ی انعطاف‌پذیری برای یک مؤسسه مالی است. رویکرد دیگر در این زمینه می‌تواند استفاده از الگوریتم‌های خوشه‌بندی برای محاسبه‌ی درجه‌ی انعطاف‌پذیری مالی یک مؤسسه مالی باشد [۱۲]. رویکردهای

^۱ Mc Donough

مبتنی بر ساختار بررسی می‌کنند که چگونه یک ساختار بر انعطاف‌پذیری سیستمی که رفتار سیستم برای آن مطالعه شده است، تأثیر می‌گذارد و سپس ویژگی‌های آن مدل‌سازی و شبیه‌سازی می‌شوند. در واقع، این رویکرد با هدف تجزیه و تحلیل تغییر عملکرد سیستم و تجزیه و تحلیل تاب‌آوری آن (نه محاسبه تاب‌آوری) است. شبیه‌سازی مبتنی بر توسعه یک سیستم با رویدادهای مختلف و تجزیه و تحلیل تاب‌آوری آن از نظر زمان و سناریو است [۱۳]. رویکردهای مبتنی بر عامل نیز با آزمایش نقش عوامل مختلف در کنترل انعطاف‌پذیری یک سیستم در حین طراحی معماری برای عملکرد این عوامل و آزمایش عملکرد آن در سناریوهای مختلف، این رفتارها را مدل‌سازی می‌کنند. همچنین پس از بحران مالی و اقتصادی سال ۲۰۰۸، افزایش قابل توجهی در ادبیات موضوع تاب‌آوری وجود داشته است که مهمترین مطالعات در این زمینه در جدول (۱) خلاصه شد:

جدول ۱. مفاهیم مرتبط با تاب‌آوری مالی

منابع	جنبه‌های ارزیابی ریسک					جنبه‌های محاسباتی	مفاهیم اصلی
	شناسایی ریسک	ریسک‌های بازار	ریسک‌های اعتباری	ریسک‌های سیستماتیک	ریسک‌های نقدینگی		
[۷]					*	تعریف تاب‌آوری مالی با توجه به بازارهای بدهی دولت و ارائه پیشنهادات برای بهبود.	
[۸]	*			*	*	ارزیابی ثبات یک سیستم مالی با توجه به دو عامل تاب‌آوری مالی و شفافیت و استفاده از متغیرهای حسابداری در ارزیابی کیفی ثبات	
[۹]	*		*	*	*	ارزیابی تاب‌آوری مالی در آلمان و نقش دولت در بحران اقتصادی. ارزیابی از طریق مطالعه تجربی با توجه به در دسترس بودن وجه نقد و تهیه پرسشنامه.	
[۱۰]	*		*	*	*	ارزیابی تاب‌آوری مالی در ایتالیا با نمونه‌گیری نظری از شهرداری‌های ایتالیا و بررسی عملکرد مالی آنها قبل و بعد از بحران اقتصادی. بررسی جذب ضربه، آسیب‌پذیری، ظرفیت پیش‌بینی و ظرفیت مقابله به عنوان چهار جنبه‌های تاب‌آوری	
[۱۱]	*		*	*	*	ارزیابی تاب‌آوری مالی دولت در سوئد با نمونه‌گیری از چهار شهرداری بزرگ و مطالعه دلایل ثبات عملکرد مالی پس از بحران اقتصادی	

منابع	جنبه های ارزیابی ریسک			جنبه های محاسباتی			مفاهیم اصلی
	شناسایی ریسک	ریسک‌های بازار	ریسک‌های اعتباری	ریسک‌های سیستماتیک	تفنی	کمی	
[۱۲]	*	*	*	*	*	*	ارزیابی تاب‌آوری مالی شهرداری‌ها در برزیل با بررسی چهار شهرداری عمده در کشور، مطالعه شاخص‌های تاب‌آوری اقتصادی برای ارزیابی و ارزیابی جذب شوک، آسیب‌پذیری، ظرفیت پیش‌بینی و ظرفیت مقابله به عنوان چهار جنبه تاب‌آوری.
[۱۳]	*	*	*	*	*	*	ارزیابی تاب‌آوری مالی به‌عنوان یکی از بخش‌های تاب‌آوری سازمانی در شش شرکت سوئدی و تحلیل عوامل مؤثر بر تاب‌آوری مالی از طریق مطالعه تجربی شرکت‌های با وضعیت مالی خوب، بد و متوسط.
[۱۴]					*	*	توسعه تاب‌آوری با تمرکز بر دو بعد کلان اقتصادی و درون‌بنگاهی و ارائه راهبردهای کیفی برای ارتقا
[۱۵]	*			*	*	*	تمرکز بر مفهوم تاب‌آوری اقتصادی با توجه به عملکرد سیستم در پی یک بحران مخرب. پیشنهاد کارکردهایی که در ادبیات تاب‌آوری سازمانی به عنوان تابعی از محاسبه تاب‌آوری یک اقتصاد تعریف شده است.
[۱]	*	*	*	*	*	*	بررسی تاثیر بحران مالی جهانی بر تاب‌آوری مالی سیستم بانکی اوکراین و پیشنهاد معیارهای اساسی برای افزایش ثبات مالی و مقاومت در برابر بحران برای سیستم‌های بانکی
[۳]	*	*	*	*	*	*	با توجه به آسیب‌پذیری دولت‌های محلی تحت تأثیر بحران مالی جهانی.
[۴]	*	*	*	*	*	*	با توجه به آسیب‌پذیری دولت‌های محلی تحت تأثیر بحران مالی جهانی.
[۵]		*	*	*	*	*	تشخیص اینکه سیاست‌های محلی ناشی از سیاست‌های کلان ملی است و اجرای سیاست‌های ارتقای تاب‌آوری در برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت می‌تواند آسیب‌پذیری کشور را در برابر بحران‌های جهانی کاهش دهد. عدم شناسایی دقیق سیاست‌های ارتقای تاب‌آوری.

منابع	جنبه‌های ارزیابی ریسک				جنبه‌های محاسباتی			مفاهیم اصلی
	شناسایی ریسک	ریسک‌های بازار	ریسک‌های اعتباری	ریسک‌های سیستماتیک	تفنی	تجربی	کمی	
[۶]					*			تحلیل کوبیت به عنوان یک اقتصاد تامین کننده نفت در برابر بحران جهانی و در نظر گرفتن وضعیت بانک‌ها و رشد صنعتی. پیدا کردن این که صنایع وابسته به منابع مالی خارجی، تاب‌آوری کمتری در طول بحران جهانی دارند.
[۱۸]	*				*		*	ارزیابی تاب‌آوری شهری و تحلیل شاخص‌های ارزیابی تاب‌آوری شهری. شناسایی ۲۲ زیرمعیار در ۶ طبقه شامل: اجتماعی، اقتصادی، محیطی، فیزیکی، زیرساختی و نهادی برای تاب‌آوری شهری
[۲]	*			*	*		*	بررسی تأثیر بلایای طبیعی بر بخش‌های مالی در هند و یافتن این موضوع که دولت الکترونیک می‌تواند انعطاف‌پذیری مالی را بهبود بخشد.
[۵]	*		*	*	*		*	بررسی رابطه بین ویژگی‌های شرکت، نوآوری، انعطاف‌پذیری مالی و بقای موسسات مالی در اوگاندا. یافتن این که ویژگی‌های شرکت مانند: اندازه، سن، نوآوری و انعطاف‌پذیری مالی نیروی پیش‌بینی‌کننده بر بقای شرکت‌های منافع عمومی مانند مؤسسات مالی دارد.
[۱۵]	*		*	*	*		*	تعریف تاب‌آوری مالی و ایجاد چارچوبی برای اندازه‌گیری تاب‌آوری مالی در استرالیا. شناسایی منابع اقتصادی، منابع مالی، دانش و رفتار مالی و سرمایه اجتماعی به عنوان مولفه‌های تاب‌آوری مالی.

ورشکستگی

ورشکستگی مالی در لغت به معنای درماندگی در کسب و تجارت بوده و تاجر ورشکسته در قانون تجارت و حقوق بازرگانی شامل حالت تاجر و بازرگانی است که در تجارت زیان دیده، بدهی او بیش از داراییش باشد و از پرداخت بدهی‌های خود ناتوان شود و به همین دلیل نیز نتواند تعهدات تجاری خود را عملی کند. قانونگذار در ماده ۴۱۲ قانون تجارت و حقوق بازرگانی در تعریف ورشکستگی مالی می‌گوید که ورشکستگی در نتیجه توقف از تادیه وجوهی که بر عهده تاجر است، حاصل می‌شود. یعنی به محض اینکه تاجر یا شرکت تجاری قادر به پرداخت دیون خود نبود، ورشکسته می‌شود. ممکن است تاجر ورشکسته اموالی بیش از دیون خود داشته باشد ولی فعلاً نتواند

دیون خود را بپردازد. به عنوان مثال اموال او در رهن غیر باشد یا مبلغی از اموال خود را به صندوق دادگستری سپرده باشد. ورشکستگی مالی باید به موجب حکم دادگاه اعلام شود و تا زمانی که دادگاه حکم ورشکستگی را صادر نکرده است، ورشکستگی تاجر ثابت نمی‌شود [۴].

پیشینه تحقیق

الحسینی (۱۳۹۹) در مطالعه‌ی خود به این نتیجه دست یافت که تاب‌آوری مالی می‌بایست به عنوان یکی از مهمترین سیاست‌ها و اولویت‌های دولت در مواجهه با تکانه‌های اقتصادی و پیشران‌های محیطی باشد. رودپشتی و همکاران (۱۳۹۹) نشان دادند که سرمایه انسانی، بازاریابی و فروش، تفکر استراتژیک و کارآفرینانه، زنجیره تأمین و مدیریت مالی از مهمترین استراتژی‌های مصون‌سازی کسب و کارها در راستای تاب‌آوری است. فریدی و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ی خود به توسعه‌ی استراتژی‌های زمان‌سنجی و تاب‌آوری بازار سرمایه پرداختند. محققین به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی بودند که به چه اندازه، زمان‌سنجی به روش میانگین متحرک نمایي EMA با روش خوشه‌بندی K-Means در افزایش تاب‌آوری و بهبود عملکرد آن هنگام رکودهای قابل توجه و شرایط ناآرام اقتصادی بازار مؤثر خواهد بود؟ نتایج تحقیق نشان داد که مقاومت و کشش میانگین متحرک نمایي به عنوان ابزار زمان‌سنجی با استفاده از خوشه‌بندی K-Means هنگام رکودهای بزرگ اقتصادی بهتر از حالت اولیه آن است. روپشتی و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ی خود به بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری بانک‌ها با تأکید بر شرکت‌های فین تک پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که بین فینتک و تاب‌آوری بانک‌ها رابطه منفی وجود دارد و بر این اساس می‌توان گفت که شوک فینتک بر تاب‌آوری بانک‌ها تأثیر منفی داشته و از طریق کاهش درآمد خدمات مالی و سودآوری بانک‌ها منجر به کاهش حقوق صاحبان سهام شده که به تبع آن شاخص تاب‌آوری بانک‌ها با کاهش مواجه می‌شود. ووتویچ و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌ی خود به بررسی تاب‌آوری مالی در مواجهه با بحران‌های اقتصادی پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که پیش‌بینی‌کننده‌های رایج انعطاف‌پذیری مالی در کشورهای مورد مطالعه درصد مازاد عملیاتی در درآمد کل، درآمد سرانه کل و مخارج سرمایه سرانه است، اگرچه قدرت تأثیر آن از گروهی به گروه دیگر متفاوت است که توسط GBTM شناسایی شده است. تحقیقات ما نشان داده است که منشأ تفاوت‌ها در انعطاف‌پذیری مالی واحدهای محلی به اندازه ظرفیت مالی داخلی ماهیت و شدت اختلالات تجربه شده نیست. سالیگناک و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله‌ی خود به بررسی تاب‌آوری مالی در اقتصاد در حال توسعه پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که ایجاد ساز و کارهای واکنش سریع در سیستم‌های مالی و عملیاتی در شرکت‌های بورس اوراق بهادار این کشورها می‌تواند زمینه‌سازی مقابله‌ی معقول با بحران‌های اقتصادی باشد. دینگ (۲۰۲۰) در مقاله خود به بررسی تاب‌آوری بودجه مالی و گسترش ویروس کرونا پرداخت. نتایج تحقیق نشان داد که نرخ رشد روزانه موارد COVID-19 در کشورهای دارای انعطاف‌پذیری مالی پایین به طور متوسط ۴۹.۱٪ نسبت به کشورهایی با انعطاف‌پذیری مالی بالا، در شرایط یکسان بیشتر است. علاوه بر این، انعطاف‌پذیری بودجه مالی تنها هنگامی اثرگذار است که گسترش COVID-19 از کنترل خارج نشود، به عنوان مثال، تا وقتی که با سرعت متوسطی روبرو است.

۴- روش‌شناسی پژوهش

معمولاً تحقیقات را بر مبنای نتیجه به چهار نوع اکتشافی، تبیینی، توصیفی و پیشبین تقسیم می‌کنند. طبق تعریف، در تحقیق اکتشافی نتیجه تحقیق کشف پدیده‌هایی است که چندان قابل درک نبوده‌اند. همچنین ممکن است در این نوع تحقیق متغیرهای جدیدی به دست آیند یا فرضیه‌های جدیدی خلق شوند. تحقیق اکتشافی به دنبال پاسخگویی به سوالات چه چیز، چه حالت، چه الگو، چه طبقه‌بندی و مانند آن است (مارشال و راسمن؛ پارسائیان و اعرابی، ۱۳۸۱). در مجموع مطالعات اکتشافی در پی کشف حوزه‌های جدید پژوهش هستند و زمانی صورت می‌گیرند که اطلاعات و آگاهی کمی در مورد موضوع بستر داریم. این پژوهش از منظر استراتژی پژوهش، روش آمیخته یا ترکیبی از نوع اکتشافی است. روش ترکیبی اکتشافی، روشی است که در دو فاز اساسی شامل فازهای کیفی و کمی انجام می‌شود. در فاز کیفی، محقق با استفاده از روش تحلیل داده‌های کیفی که به طور مشخص در این پژوهش از روش فراترکیب استفاده می‌شود، به مدل‌سازی یا الگوسازی می‌پردازد و در فاز کمی، با استفاده از نسبت به تجزیه و تحلیل داده‌های کمی اقدام می‌گردد. به طور کلی در این مقاله، محقق مراحل اجرایی زیر را در پیش گرفته است: در مرحله اول یعنی گردآوری داده‌های کیفی پژوهش که هدف آن تدوین الگو است از روش فراترکیب استفاده نمود. به منظور تحقق هدف پژوهش، از روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو^۱ (۲۰۰۷) استفاده شد. در مرحله دوم، به صحت‌گذاری و اعتبارسنجی الگو ارائه شده با استفاده از نظر خبرگان وزارت آموزش و پرورش شامل مدیران و کارشناسان خبره و شرکت‌های تابعه و نخبگان دانشگاهی شامل اعضای هیئت علمی، پژوهشگران و فارغ‌التحصیلان و دانشجویان مقطع دکتری که در زمینه‌ی تاب‌آوری مالی دارای تخصص می‌باشند، در قالب گروه‌های کانونی می‌پردازد. بدین ترتیب روش پژوهش از منظر گردآوری داده‌ها به صورت توصیفی - پیمایشی است.

جامعه و نمونه آماری تحقیق

جامعه‌ی آماری اول پژوهش کلیه اسناد مکتوب مربوط به تاب‌آوری مالی شامل ۴۰ مقاله و اثر بر مبنای معیارهای معتبر از بین ۱۱۰ مقاله و اثر انتخاب و تحلیل شد. جامعه‌ی آماری دوم شامل خبرگان حوزه‌ی تاب‌آوری مالی بودند که در نهایت ۱۰ نفر تعیین شدند و به دلیل شرایط و محدودیت‌های پاندمی کرونا، به صورت از راه دور نسبت به ارائه‌ی نظرات و پیشنهادات اقدام نمودند.

یافته‌های تحقیق

گام اول: طرح سؤال‌های پژوهشی

در گام نخست مرحله‌ی فراترکیب پژوهش حاضر، ابتدا پرسش‌های مبنایی مطرح شده و با پاسخ‌گویی به آن‌ها محدوده کار مشخص می‌شود. چنین محدودیت‌هایی زمینه‌ساز رفع ابهام‌هایی احتمالی در مراحل بعدی پژوهش خواهد بود. در جدول (۴)، سؤال‌های پژوهش به همراه مؤلفه‌های آن‌ها بیان شده است.

¹ Sandelowski and Barroso

جدول ۴. سؤال‌های گام نخست فراترکیب

مشخصه‌ها	پرسش‌های پژوهش
چیستی (What)	ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر تاب‌آوری مالی در مواجهه با پیشران‌های محیطی
جامعه مورد مطالعه (Who)	منابع مختلف اعم از مقاله و پایان‌نامه در مورد تاب‌آوری مالی در مواجهه با پیشران‌های محیطی
محدودیت زمانی (When)	کلیدواژه‌های موجود بین سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۱ میلادی
چگونگی روش (How)	بررسی موضوعی منابع، استخراج کدها، بررسی و تحلیل مفاهیم، دسته‌بندی مفاهیم و ایجاد مقوله‌ها

گام دوم: بررسی متون نظام‌مند

برای این پژوهش، مقالات، پروژه‌ها و پژوهش‌های انجام شده و همچنین مصاحبه با خبرگان کسب و کار و نخبگان دانشگاهی متخصص در حوزه‌ی تاب‌آوری مالی مرتبط با موضوع پژوهش مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است. برای مرور و دسته‌بندی محتوای مقالات تولید شده در زمینه‌ی مورد پژوهش، با مراجعه به بانک‌های مقالات علمی و از طریق موتور جستجوی علمی گوگل، پژوهش آغاز شد. از آن‌جا که دامنه پژوهش‌ها صورت گرفته روی تاب‌آوری مالی مورد نظر محقق بود، کلیدواژه‌های جدول (۵) با دو زبان فارسی و انگلیسی به اشکال نوشتاری مختلف، مورد جستجو قرار گرفت که تعداد کمی از مقالات در جستجوی اولیه یافت شد که این نشان از محدودیت پژوهش در زمینه‌ی موضوع پژوهش بود که به منظور اشباع نظری محقق، مصاحبه با خبرگان نیز در دستور کار قرار گرفت.

جدول ۵. کلیدواژه‌های جستجو

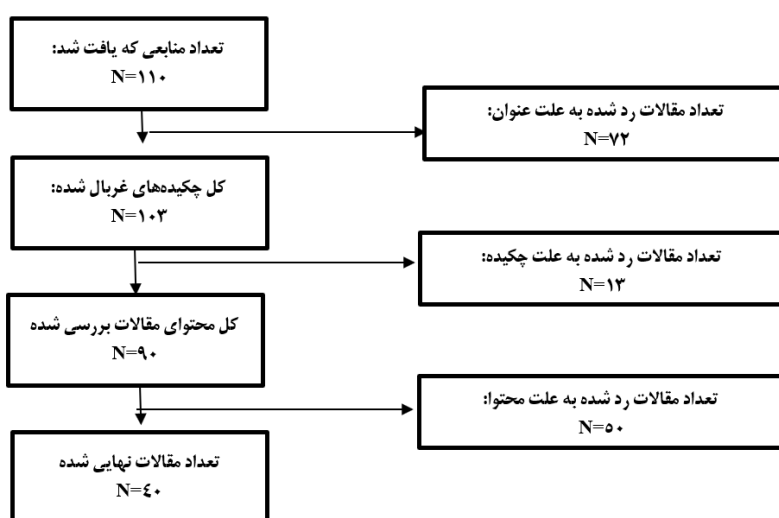
فارسی	انگلیسی
تاب‌آوری مالی	Financial flexibility
عوامل مؤثر بر تاب‌آوری مالی	Factors affecting financial flexibility
الگوی تاب‌آوری مالی	Financial flexibility model
تاب‌آوری مالی در مواجهه با ریسک‌های محیطی	Financial flexibility in facing environmental risks

گام سوم: بررسی نظام‌مند متون

در این گام، محقق کیفیت مقالات را ارزیابی می‌کند و هدف از این مرحله حذف مقاله‌ها و کتاب‌هایی است که پژوهشگر به یافته‌های ارائه شده در آن‌ها اعتمادی نداشته باشد و ممکن است آن‌ها را رد کند. در این پژوهش، معیارهای در نظر گرفته شده در چک‌لیست ارزیابی کیفی این پژوهش به طوری که شامل معیارهای لازم در گام‌های پالایش، ارزیابی تکنیکی و پارادایمی هستند، عبارتند از:

- روش گردآوری داده، نحوه تجزیه و تحلیل داده‌ها،

- تناسب طرح پژوهش با هدف پژوهش،
 - بیان روشن یافته‌ها، توجیه مناسب نتیجه پژوهش،
 - تجانس بین پارادایم‌های هدایت‌کننده پروژه پژوهش‌های با روش‌های انتخاب شده.
- در طول این پژوهش، محققین به بررسی هر یک از مطالعات پرداختند و طی مباحثات و مبادلات به این توافق رسیدند که مطالعات از کیفیت لازم برخوردارند. مقالات بر اساس معیارهایی بر اساس فرآیند نمایش داده شده در شکل (۲) حذف یا انتخاب شدند. معیارهای پذیرش یا عدم پذیرش، شامل مواردی چون محدوده‌ی جغرافیایی، زبان مطالعات، زمان مطالعات، روش‌های مطالعات، جامعه مورد مطالعه، شرایط مورد مطالعه و نوع مطالعه است. بسیاری از مقالات حذف شدند چرا که آن‌ها معیارهای انتخاب را برآورده نمی‌کردند. با توجه به ماهیت پژوهش مقالات غیرمرتبط با زمینه پژوهش از این مطالعه کنار گذاشته شدند. در پایان ۴۰ مقاله مربوط به موضوع، یا اشاره داشته به بخشی از موضوع انتخاب شد.

شکل ۲. شیوه‌ی انتخاب و ارزیابی مقاله‌های مناسب جهت تحلیل

گام چهارم: استخراج اطلاعات متون

در این مرحله برای افزایش سرعت و دقت بازیابی به هر اثر کدی اختصاص داده شد. به همین منظور برای مقاله‌های مروری از کد مم، برای مقاله‌های پژوهشی از کد مپ، برای کتاب از کد ک و برای فصل کتاب از کد فک استفاده شد. چنین کدهایی هم در فضای صفحه‌ها، صرفه‌جویی کرده و هم دقت بازیابی و دسته‌بندی بعدی را افزایش می‌دهد. در جدول مربوط به این گام، امتیاز دریافتی هر مقاله بر اساس سیاهه ارزیابی CASP و نیز رتبه کیفی هر اثر در بین کلیه‌ی آثار آورده شده که تحلیل‌های ثانویه را آسان می‌کند. در جدول (۳) یک ستون برای ردیف مقاله،

یک ستون برای کد مقاله، ستونی برای نام مؤلفان و سال انتشار مقاله، ستونی برای اطلاعات استخراج شده، ستونی برای نوع پژوهش، ستونی برای امتیاز دریافتی و ستونی نیز برای رتبه‌ی کیفی در نظر گرفته شده است. شایان ذکر است که با توجه به حجم زیاد جداول مربوطه، در این قسمت تنها بخش‌هایی کوچک از یافته‌ها در قالب جدول‌هایی ارائه می‌شود. در ادامه گام چهارم فراترکیب، مفاهیم کلیدی از آثار به صورت جداگانه استخراج و در قالب جدولی جداگانه تهیه شدند. از آنجا که مطالعات نظام‌مند و از نوع تحلیل محتوا با مفاهیم و مقوله‌ها سر و کار دارند، باید نگاهی تفسیری و یکپارچه‌نگر به مؤلفه‌ها و عناصر یافته شده داشت. برای سهولت و تسریع کار در مرحله‌ی بعدی کدگذاری که از خود ادبیات گرفته شده بودند به صورت موقت شناسایی و دسته‌بندی شده و برای هر مقوله منابع و آثار شناسایی شده آورده شدند تا زمینه تفسیرهای بعدی مهیا گردد. جهت تحلیل‌های بعدی، فراوانی تکرار هر مقوله در بین آثار بررسی شده نیز بررسی شد تا پشتوانه نظری هر مقوله توجیه‌پذیر باشد. در مجموع نود و پنج مؤلفه شناسایی شدند که از حیث تکرار و فراوانی دارای تنوع نیز بودند. در جدول (۶) تنها بخشی از جدول اصلی است و به دلیل حجم زیاد تنها گزیده‌ای از یافته‌ها ارائه شده است. شیوه‌ی کار و بقیه یافته‌ها به همین ترتیب مرتب شده‌اند.

جدول ۶. گزیده‌ای از اطلاعات اولیه استخراج شده از آثار منتخب در فراترکیب

رتبه کلی	کد	منبع	اطلاعات اولیه	نوع پژوهشی
۵	مپ ۳	[۷]	سرمایه انسانی، بازاریابی و فروش، تفکر استراتژیک و کارآفرینانه، زنجیره تأمین و مدیریت مالی	پژوهشی کیفی
۱۰	مپ ۵	[۸]	شاخص هزینه مؤثر معاملات سهام، شاخص اختلاف قیمت پیشنهادی خرید و فروش، مجموع دارایی‌ها به کسر ارزش دفتری، انحراف استاندارد جریان‌های نقدی شرکت‌ها	پژوهش کمی
۱۵	مپ ۷	[۹]	فرصت‌های سرمایه‌گذاری، ریسک جریان‌های نقدی صنعت، میزان وام‌ها و تسهیلات بانکی	پژوهش کیفی
۳۰	مپ ۱۸	[۱۰]	ظرفیت بدهی، ریسک جریان‌های نقدی	پژوهش کیفی
۳۴	مپ ۲۱	[۱۱]	بازده جریان نقدی آزاد، عملکرد شرکت‌های سرمایه‌گذاری، اندازه شرکت، سودآوری	پژوهش کیفی
۳۹	مرو ۳۵	[۱۲]	ساختار سرمایه، مخارج سرمایه‌ای	پژوهشی کیفی
۴۱	مپ ۴۱	[۱۳]	میزان نقدینگی	پژوهش کیفی

رتبه کلی	کد	منبع	اطلاعات اولیه	نوع پژوهشی
۴۳	مرو ۱۵	[۱۴]	آینده پژوهی، دارا بودن اهداف آرمانی، اتخاذ تصمیمات استراتژیک، سیاست گذاری و هدف مندی در کسب و کار، مشارکت استراتژیک، برنامه ریزی و مدیریت استراتژیک	پژوهش کیفی
۵۱	مپ ۱۹	[۱۵]	مشوق‌های مالیاتی، ارائه تسهیلات بانکی، تسهیل ثبت شرکت‌های کارآفرین، حمایت از شرکت‌ها	پژوهشی کیفی
۵۷	مپ ۲۷	[۱]	بالا بودن تورم، نوسانات اقتصادی، بی ثباتی نرخ ارز، کمبود ارز، ضعف در ارزآوری، ضعف در توزیع نامتوازن ارز، ارز ترجیحی، رکود اقتصادی	پژوهش کیفی
	مپ ۱۳	[۳]	نبود مجوز، عدم تمدید مجوز فعالیت، عدم کنترل توسط اقلیت، مالیات‌های سنگین، تغییرات در تجارت و تقاضا و نوسانات تجاری	پژوهشی کیفی
	مپ ۱۵	[۴]	شناسایی و تحلیل ریسک مالی، پاسخ بهنگام به ریسک‌های محیطی، توجه به ریسک‌های اعتباری	پژوهش کمی
	مپ ۸	[۵]	افزایش جغرافیایی و توسعه شرکت، افزایش صادرات، افزایش مشتریان	پژوهش کیفی
	مرو ۱۳	[۶]	قویت در جذب سرمایه گذاری، افزایش فروش، مدیریت درآمد، مدیریت هزینه، توسعه چرخه اقتصادی	پژوهش کیفی
	مپ ۶	[۱۶]	ویژگی‌های شرکت، توجه به عوامل بیرونی و محرک بیرونی	پژوهش کیفی
	مر ۱۱	[۱۷]	بازده سهام، درآمد هر سهم	پژوهشی کیفی

در جدول (۳)، گزیده‌ای از اطلاعات اولیه استخراج شده از آثار منتخب در فراترکیب بر اساس کد مفهومی مقالات، محقق و سال، اطلاعات اولیه و نوع پژوهش ارائه گردید که و ابعاد اصلی بر اساس ماهیت و محتوای مؤلفه‌ها به تناظر پژوهش‌ها ارائه شد.

جدول ۴. گزیده‌ای کدگذاری محوری موضوع‌های استخراج شده

مقوله	منبع	فراوانی
سیاست گذاری و تعیین الزامات راهبردی شرکت	مپ: ۳ و ۱۳ و ۱۵ و ۱۸ و ۱۹ و ۲۳ و ۲۹ و ۱۷ مر: ۹ و ۴۰ و ۵۵ ک: ۱	۱۲
تمهیدات سازمانی	مپ: ۵ و ۱۱ و ۲۴ و ۳۱ و ۴۸ و ۵۴ و ۵۹ مر: ۵	۸

مقوله	منبع	فراوانی
پیشران‌های محیطی	مپ: ۵۳ و ۹ و ۱۲ و ۱۵ و ۱۷ و ۱۹ و ۲۴ و ۲۹ و ۳۱ و ۳۸ و ۴۱ و ۴۵ و ۴۸ و ۵۱ و ۵۹ مر: ۱۸	۱۶
عوامل مدیریتی	مپ: ۱۰ و ۱۵ و ۱۸ و ۱۶ و ۲۳ و ۲۳ و ۳۴ و ۳۹ و ۴۸ و ۵۱ و ۵۶ و ۶۰	۱۲
ایفای نقش مسئولیت‌های اجتماعی	مپ: ۲ و ۶ و ۹ و ۱۱ و ۱۴ و ۱۷ و ۲۱ و ۲۶ و ۲۷ و ۳۴ و ۴۵ و ۴۷ و ۴۹ و ۵۱ و ۵۳ مر: ۱۸ و ۵	۱۷
انضباط بخشی مالی	مپ: ۱ و ۴ و ۱۸ و ۱۹ و ۲۳ و ۲۷ و ۲۹ و ۳۴ و ۳۷ و ۳۹ و ۴۱ و ۴۵ و ۵۶ و ۵۹	۱۴

در جدول (۴)، کدگذاری محوری موضوع‌های استخراج شده از مقالات و پژوهش‌های مرتبط، به تفکیک ابعاد اصلی شامل سیاست‌گذاری و تعیین الزامات راهبردی شرکت، تمهیدات سازمانی، پیشران‌های محیطی، عوامل مدیریتی، ایفای نقش مسئولیت‌های اجتماعی و انضباط بخشی مالی ارائه گردید.

گام پنجم: تلفیق یافته‌های کیفی

بر اساس روش فراترکیب تمام عوامل شناسایی شده از مطالعات پیشین را که در پاسخ به سؤالات طراحی شده استخراج شده‌اند و در قالب کد در جدول (۶) نگاشته شده‌اند، در نظر گرفته سپس با دسته‌بندی مفهومی هر کد، مفاهیم مرتبط با پژوهش شناسایی می‌شود. کاری که در این بخش انجام می‌شود، تجزیه و تحلیل و تلفیق کیفی است. هدف فراترکیب ایجاد تفسیری یکپارچه و جدید از یافته‌هاست (نوبلیت و هیر، ۱۹۸۸). در مقاله‌ی حاضر، تمامی ساز و کارهای استخراج شده را که در گام قبلی به منزله‌ی کد در نظر گرفته شد و در فرم ماتریس مقیاس به تصویر کشیده شد و سپس با در نظر گرفتن مفهوم هر یک از این کدها، در یک مفهوم مشابه دسته‌بندی شدند. با انجام این کار تفسیری فراتر از هر یک از مطالعات گنجانده شده در فراترکیب از پدیده‌ی مورد نظر ارائه شده و در عین حال در برگیرنده‌ی همه‌ی آن‌ها نیز خواهد بود به گونه‌ای که اثر هر یک از مطالعات اولیه را می‌توان در این کل جستجو کرد. به طور کلی ابعاد اصلی بر اساس مطالعات و استنتاج محقق شامل ابعاد سیاست‌گذاری و تعیین الزامات راهبردی شرکت، تمهیدات سازمانی، پیشران‌های محیطی، عوامل مدیریتی، ایفای نقش مسئولیت‌های اجتماعی و انضباط بخشی مالی هستند.

گام ششم: اعتباریابی کیفی ابعاد و مؤلفه‌های شناسایی شده

در مرحله‌ی بعدی در پژوهش حاضر، راستی‌آزمایی و اعتباریابی و روایی سنجی ابعاد و مؤلفه‌های به دست آمده از مراحل قبلی فراترکیب مورد بررسی قرار می‌گیرد. با توجه به این‌که مرحله‌ی ششم از فراترکیب پالایش کیفی یافته‌های به دست آمده است با روش گروه کانونی از طریق نظرسنجی از خبرگان به دست می‌آید. با توجه به این‌که ابعاد و مؤلفه‌های به دست آمده از مقالات پیشین اقتباس و استخراج شده است بنابراین دارای روایی قابل قبولی

است اما برای تعیین میزان توافق بر روی مؤلفه‌های به دست آمده و نزدیک کردن آن به نظرات و دیدگاه‌های علمی‌تر و اصولی‌تر اعتباریابی در دستور کار محقق قرار می‌گیرد. روش گروه کانونی یا گفتگوی گروهی متمرکز یکی از روش‌های متداول در روش پژوهش است که به منظور جمع‌آوری اطلاعات، بررسی مسئله و نظرسنجی مستقیم از خبرگان انجام می‌شود. جلسات گروه‌های کانونی به دلیل محدودیت‌های پاندمی کرونا، از طریق فضای مجازی انجام شد و تمامی خبرگان کسب و کار و نخبگان دانشگاهی که در حوزه‌ی تاب‌آوری مالی دارای تخصص بودند به صورت همگن و بر اساس نمونه‌گیری هدفمند و در دسترس به تعداد ۱۰ نفر تعیین شدند و ابعاد و مؤلفه‌ها در قالب پرسشنامه به صورت طیف لیکرت به نظرسنجی خبرگان گذاشته شد. در ادامه، یافته‌های مرحله‌ی کمی پژوهش ارائه شده است. شاخص‌های توصیفی (میانگین، انحراف معیار، کجی و کشیدگی) ابعاد و مؤلفه‌ها در جداول (۸)، (۹)، (۱۰) و (۱۱) گزارش شده است:

جدول ۸. شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌های بُعد سیاست‌گذاری و الزامات راهبردی شرکت

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
همسویی با تغییرات محیطی	۴/۵	۵/۲۴	۰/۱۳	-۱/۴۲
پاسخ بهنگام به ریسک‌های محیطی	۴/۳	۰/۷۴	۰/۷۶	-۰/۷۸
تدوین سند استراتژیک در حوزه مالی	۸/۵	۱/۵۵	-۰/۰۲	-۱/۴۵
شناسایی ظرفیت‌ها و چالش‌های شرکت‌ها در امر سرمایه‌گذاری	۳/۵	۱/۴۳	-۰/۰۰۹	-۱/۱۷
شناسایی ظرفیت‌ها و چالش‌های شرکت‌ها در امر سرمایه‌گذاری	۵/۷	۱/۶۲	-۰/۱۳	-۱/۳۶

همان‌طور که در جدول (۹) نشان داده شده است، تدوین سند استراتژیک در حوزه مالی در بُعد سیاست‌گذاری و الزامات راهبردی شرکت دارای بیشترین میانگین با امتیاز ۸/۵ و شناسایی ظرفیت‌ها و چالش‌های شرکت‌ها در امر سرمایه‌گذاری دارای کمترین میانگین با امتیاز ۳/۵ بدست آمده است.

جدول ۹. شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌های بُعد تمهیدات مالی در سازمان

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
مدیریت هزینه	۵/۵	۱/۳۷	۰/۰۸	-۱/۷۳
بررسی انحراف استاندارد جریان‌های نقدی شرکت‌ها	۷/۸	۳/۲۵	-۱/۲۸	۰/۵۷
تشخیص فرصت‌های سرمایه‌گذاری	۳/۵	۱/۸۷	-۱/۰۱	-۰/۰۴
ارزیابی عملکرد شرکت‌های سرمایه‌گذاری	۲/۴	۱/۶۴	-۱/۳۹	۰/۵۴
کنترل میزان نقدینگی	۷/۵	۱/۲۹	-۰/۱۱	-۱/۷۰
تعدیل شاخص هزینه مؤثر معاملات سهام	۲/۳	۰/۴۸	۰/۴۶	-۱/۳۵

همان‌طور که در جدول (۹) نشان داده شده است، بررسی انحراف استاندارد جریان های نقدی شرکت‌ها در بُعد تمهیدات مالی در سازمان دارای بیشترین میانگین با امتیاز ۷/۸ و تعدیل شاخص هزینه مؤثر معاملات سهام دارای کمترین میانگین با امتیاز ۲/۳ است.

جدول ۱۰. شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌های بُعد پیشران‌های محیطی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
نامنی های امنیتی	۴/۵	۱/۴۳	-۰/۰۹	-۱/۱۵
رقابت بین شرکت‌ها	۲/۳	۱/۶۴	-۰/۱۳۵	-۱/۴۳
اپیدمی کرونا	۷/۵	۱/۷۶	-۰/۵۸	-۱/۳۲
توسعه تکنولوژی مالی	۸/۵	۱/۳۸	-۰/۰۰۴	-۱/۰۹

همان‌طور که در جدول (۱۰) نشان داده شده است، توسعه تکنولوژی مالی در بُعد پیشران‌های محیطی دارای بیشترین میانگین با امتیاز ۸/۵ و نامنی های امنیتی دارای کمترین میانگین با امتیاز ۴/۵ بدست آمده است.

جدول ۱۱. شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌های بُعد عوامل مدیریتی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
هوش تجاری مدیران	۷/۳	۱/۵۵	-۰/۰۲	-۱/۴۵
ارتباطات مدیران	۳/۵	۱/۴۳	-۰/۰۰۹	-۱/۱۷
نگرش استراتژیک مدیران	۶/۵	۱/۶۲	-۰/۱۳	-۱/۳۶

همان‌طور که در جدول (۱۱) نشان داده شده است، هوش تجاری مدیران در بُعد عوامل مدیریتی دارای بیشترین میانگین با امتیاز ۷/۳ و ارتباطات مدیران دارای کمترین میانگین با امتیاز ۶/۵ است.

جدول ۱۲. شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌های بُعد ایفای نقش مسئولیت‌های اجتماعی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
اعتباربخشی به محصول و خدمات	۳/۵	۱/۸۷	-۱/۰۱	-۰/۰۴
مدیریت ذینفعان، سهامداران و مشتریان	۸/۴	۱/۶۴	-۱/۳۹	۰/۵۴
توجه به مسائل زیست محیطی	۴/۳	۱/۲۹	-۰/۱۱	-۱/۷۰
اهتمام به شفاف سازی اطلاعات	۵/۷	۱/۶۲	-۰/۱۳	-۱/۳۶
دسترسی یکسان به اطلاعات بین ذینفعان	۴/۵	۱/۶۴	-۰/۱۳۵	-۱/۴۳
ارائه گزارشات کیفی به سهامداران	۲/۹	۱/۷۶	-۰/۵۸	-۱/۳۲
یکپارچگی و دسترسی سریع به اطلاعات	۳/۷	۱/۶۴	-۰/۱۳۵	-۱/۴۳

همان‌طور که در جدول (۱۲) نشان داده شده است، مدیریت ذینفعان، سهامداران و مشتریان در بُعد ایفای نقش مسئولیت‌های اجتماعی دارای بیشترین میانگین با امتیاز ۸/۴ و ارائه گزارشات کیفی به سهامداران دارای کمترین میانگین با امتیاز ۲/۹ است.

جدول ۱۳. شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌های بُعد انضباط بخشی مالی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
استقرار سیستم‌های اطلاعات حسابداری	۴/۶	۱/۳۷	۰/۰۸	-۱/۷۳
به‌کارگیری روش‌های نوین مدیریت درآمد و هزینه	۷/۳	۳/۲۵	-۱/۲۸	۰/۵۷
توسعه فرآیندهای نظارتی و کنترلی	۸/۲	۱/۸۷	-۱/۰۱	-۰/۰۴

همان‌طور که در جدول (۱۳) نشان داده شده است، توسعه فرآیندهای نظارتی و کنترلی در بُعد انضباط بخشی مالی دارای بیشترین میانگین با امتیاز ۸/۲ و استقرار سیستم‌های اطلاعات حسابداری دارای کمترین میانگین با امتیاز ۴/۶ می‌باشد.

پس از فرآیند فراترکیب و صحت‌گذاری ابعاد و مؤلفه‌های تاب‌آوری مالی در مواجهه با پیشران‌های محیطی در شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران نسبت به طراحی الگوی مفهومی اولیه پژوهش اقدام شد. الگوی مفهومی اولیه پژوهش، در شکل (۲) نشان داده شده است:

با توجه به شکل (۲)، بر اساس مطالعات صورت گرفته و مصاحبه با خبرگان کسب و کار و نخبگان دانشگاهی فعال و متخصص در عرصه مدیریت منابع انسانی، الگوی مفهومی پژوهش در شش بُعد شامل ابعاد سیاست‌گذاری و تعیین الزامات راهبردی شرکت، تمهیدات سازمانی، پیشران‌های محیطی، عوامل مدیریتی، ایفای نقش مسئولیت‌های اجتماعی و انضباط بخشی مالی ارائه گردید.

بحث و نتیجه‌گیری

رقابت روز افزون بنگاه‌های اقتصادی، دست‌یابی به منابع را محدود کرده است و احتمال ورشکستگی را افزایش داده است بحران مالی و نهایتاً ورشکستگی واحدهای اقتصادی می‌تواند زیان‌های هنگفتی را در سطح خرد و کلان وارد نماید. در سطح کلان، بحران مالی شرکت‌ها سبب کاهش تولید ناخالص داخلی، افزایش بیکاری، اتلاف منابع کشور و نظایر آن می‌گردد. در سطح خرد نیز ذینفعان و بنگاه‌های اقتصادی، نظیر سهامداران، سرمایه‌گذاران بالقوه، اعتباردهندگان، مدیران، کارکنان، عرضه‌کنندگان مواد اولیه و مشتریان متحمل زیان می‌شوند و خسارت قابل توجهی می‌تواند به این گروه‌ها وارد شود. در نتیجه، به منظور اجتناب از زیان‌های هنگفتی که به واسطه بحران مالی پدید می‌آید، لازم است وضعیت شرکتها مورد دقت بیشتری قرار گرفته و از زوایای دیگری بررسی شود. هدف از صورت‌های مالی عبارت است از ارائه اطلاعاتی تلخیص و طبقه‌بندی شده درباره وضعیت مالی، عملکرد مالی و تاب‌آوری واحدهای تجاری است که برای طیفی گسترده از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در اتخاذ

تصمیمات اقتصادی مفید واقع گردد (گامبا، ۲۰۱۳). از طرفی یکی از مهمترین چالش‌های پیش روی شرکت‌ها، تأمین مالی و جوجه مورد نیاز برای فعالیت‌های جاری و سرمایه‌گذاری و همچنین پرداخت.

در این پژوهش‌ها مؤلفه‌هایی چون همسویی با تغییرات محیطی، پاسخ بهنگام به ریسک‌های محیطی، تدوین سند استراتژیک در حوزه مالی، شناسایی ظرفیت‌ها و چالش‌های شرکت‌ها در امر سرمایه‌گذاری و رصد محیطی که جزء بُعد سیاست‌گذاری و الزامات راهبردی شرکت می‌باشد. مدیریت هزینه، بررسی انحراف استاندارد جریان‌های نقدی شرکت‌ها، تشخیص فرصت‌های سرمایه‌گذاری، ارزیابی عملکرد شرکت‌های سرمایه‌گذاری، کنترل میزان نقدینگی و تعدیل شاخص هزینه مؤثر معاملات سهام جزء بُعد تمهیدات مالی در سازمان می‌باشد. ناامنی‌های امنیتی، رقابت بین شرکت‌ها، اپیدمی کرونا و توسعه تکنولوژی مالی جزء بُعد پیشران‌های محیطی می‌باشد. هوش تجاری مدیران، ارتباطات مدیران و نگرش استراتژیک مدیران که جزء بُعد عوامل مدیریتی می‌باشد. اعتباربخشی به محصول و خدمات، مدیریت ذینفعان، سهامداران و مشتریان، توجه به مسائل زیست محیطی، اهتمام به شفاف‌سازی اطلاعات، دسترسی یکسان به اطلاعات بین ذینفعان، ارائه گزارشات کیفی به سهامداران و یکپارچگی و دسترسی سریع به اطلاعات که جزء بُعد ایفای نقش مسئولیت‌های اجتماعی می‌باشد.

در ادامه به مقایسه نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیقات پیشین پرداخته می‌شود. الحسینی (۱۳۹۹) در تحقیق خود بیان کرد که تاب‌آوری مالی می‌بایست به عنوان یکی از مهمترین سیاست‌ها و اولویت‌های دولت در مواجهه با تکانه‌های اقتصادی و پیشران‌های محیطی باشد که با نتایج تحقیق حاضر در بُعد پیشران‌های محیطی همسو می‌باشد. رودپشتی و همکاران (۱۳۹۹) سرمایه انسانی، بازاریابی و فروش، تفکر استراتژیک و کارآفرینانه، زنجیره تأمین و مدیریت مالی از مهمترین استراتژی‌های مصون‌سازی کسب و کارها در راستای تاب‌آوری است که با نتایج تحقیق حاضر در بُعد سازمانی مدیریتی همسو می‌باشد. رودپشتی و همکاران (۱۳۹۹) بیان کردند که بین فینتک و تاب‌آوری بانک‌ها رابطه منفی وجود دارد و بر این اساس می‌توان گفت که شوک فینتک بر تاب‌آوری بانک‌ها تأثیر منفی داشته و از طریق کاهش درآمد خدمات مالی و سودآوری بانک‌ها منجر به کاهش حقوق صاحبان سهام شده که به تبع آن شاخص تاب‌آوری بانک‌ها با کاهش مواجه می‌شود که با نتایج تحقیق حاضر با توجه به این که به حوزه‌ی فینتک اشاره‌ای نشده است، غیرهمسو است. کویان (۱۳۹۹) بیان کرد که بحران کوید ۱۹ بر تاب‌آوری نقش مهمی در رقابت‌پذیری شرکت‌ها دارد و همچنین نقش مدیریت ریسک در رابطه با تاب‌آوری و مقاومت زنجیره تأمین چشم‌گیر است که با نتایج تحقیق حاضر در بخش پاندمی کرونا همسو می‌باشد. دینگ (۲۰۲۰) بیان کرد که نرخ رشد روزانه موارد COVID-19 در کشورهای دارای انعطاف‌پذیری مالی پایین به طور متوسط ۴۹.۱٪ نسبت به کشورهایی با انعطاف‌پذیری مالی بالا، در شرایط یکسان بیشتر است. علاوه بر این، انعطاف‌پذیری بودجه مالی تنها هنگامی اثرگذار است که گسترش COVID-19 از کنترل خارج نشود که با نتایج تحقیق حاضر در بخش عوامل اقتصادی و پاندمی همسو می‌باشد. فلیرس در سال ۲۰۱۹ در مقاله خود به بررسی ارتباط بین ساختار سرمایه، انعطاف‌پذیری مالی و ظرفیت‌دهی شرکت‌ها پرداخت. نتایج تحقیق نشان داد که با استفاده از مدل لینتر (۱۹۵۶)، نحوه‌ی ارتباط انعطاف‌پذیری مالی با هموارسازی سود سهام را مورد بررسی قرار داد. نتایج تحقیق نشان داد که انعطاف‌پذیری مالی که توسط ظرفیت‌دهی استفاده نشده‌ی شرکت‌ها و هزینه‌های تنظیم ساختار

سرمایه اندازه‌گیری می‌شود، یک نکته‌ی مهم برای شرکت‌ها هنگام تنظیم سیاست‌های هموارسازی سود سهام است. نتایج تحقیق همچنین نشان داد که در راستای با پیش‌بینی‌های لامبرچت و مایر (۲۰۱۲) است که بیان کردند ساختار سرمایه‌ای شرکت‌ها باید شوک‌هایی را به درآمد شرکت وارد سازد. مهم‌تر این‌که، نشان داده شد که شرکت‌ها از ظرفیت‌دهی استفاده نشده‌ی خود به منظور هموارسازی سود سهام استفاده می‌کنند. علاوه بر این، شرکت‌هایی که با هزینه‌ی کمتری در تنظیم ساختار سرمایه‌ای خود روبرو هستند، نیز هموارسازی بیشتر سود سهام را انجام می‌دهند. آنالیز ما نشان می‌دهد که شرکت‌ها همیشه این رفتار را نشان می‌دهند. با این حال، شوک به درآمد این رفتار را تقویت کرده و باعث افزایش هموارسازی سود سهام می‌شود. این یافته‌ها در راستای با نتایج تحقیق حاضر می‌باشد.

پیشنهادات تحقیق

- به منظور جلوگیری از تعارض بین اهداف، راهبردها و تضعیف نگاه مدیران ارشد در شرکت‌های بورسی به مقوله تاب‌آوری مالی پیشنهاد می‌شود همسویی و همراستایی مطلوبی بین استراتژی پیشگیرانه در مواجهه با بحران‌های مالی با استراتژی‌های کلان شرکت شکل گیرد؛
- با توجه تضعیف ارتباط یکپارچه بین سطوح خرد و کلان سازمان از منظر ساختاری می‌شود و جزیره‌ای شدن نگاه به تاب‌آوری، پیشنهاد می‌شود تاب‌آوری مالی به عنوان یک واحد مستقل در ساختار سازمانی شرکت‌ها قرار گیرد؛
- به منظور تقویت نگاه به عرصه تاب‌آوری مالی، پیشنهاد می‌شود رویکرد تاب‌آوری مالی به فعالیت‌های سازمانی در بین مدیران ارشد سازمان نهادینه شود؛
- پیشنهاد می‌شود نقش‌ها و مسئولیت‌های مدیران و کارشناسان مبتنی بر رصد و کنترل تاب‌آوری مالی به درستی تعریف شود؛
- پیشنهاد می‌شود تداخل و تلاقی مؤثر و مطلوبی بین فرآیندهای کلیدی و اصلی سازمان با فرآیندهای تاب‌آوری مالی صورت گیرد؛
- پیشنهاد می‌شود گفت‌وگوهای فرهنگ‌سازی و فرهنگ‌سازی در امر تاب‌آوری مالی در سطح شرکت‌ها از طریق روش‌های نوین رسانه‌ای صورت گیرد؛
- پیشنهاد می‌شود کانال‌های ارتباطی به منظور تعاملات سازمانی استقرار یابد.

فهرست منابع

- * رودپشتی، م. علوی، ر. (۱۳۹۹). ارایه‌ی استراتژی‌های مصون‌سازی در تاب‌آوری کسب و کارها. کنفرانس مهندسی مالی.
- * قاسمی، م. عربی، ح. (۱۳۹۹). بررسی تاب‌آوری مالی در راستای ایجاد توان مقابله با شوک‌های اقتصادی و میزان بازیابی پس از بروز بحران. فصلنامه مدیریت صنعتی.

- * امیری، م. رضایی، ف. رجیبی، م. (۱۳۹۸). بررسی تاب‌آوری اقتصادی و توانایی پرورش یافته اقتصاد برای بهبود یا تعدیل اثر شوک‌های منفی. کنفرانس مهندسی صنایع.
- * میرجلیلی، ح. (۱۳۹۷). بررسی شاخص ترکیبی تاب‌آوری اقتصاد ایران. فصلنامه جستارهای اقتصادی ایران.
- * محمدی، ت. شاکری، ع. تقوی، م. (۱۳۹۶). مهمترین ویژگی‌های ذکر شده برای اقتصاد مقاومتی، تاب‌آوری اقتصاد. فصلنامه مطالعات راهبردی.
- * Aleksandar Aleks, Miladin Stefanovi, Slavko Arsovski, Danijela Tadi, (2014), "An Assessment of Organizational Resilience Potential in SMEs of the Process Industry, A Fuzzy Approach", Journal of Loss Prevention in the Process Industries, 26; 1238-1245.
- * Andrew John, Zaili Yang, Ramin Riahi, Jin Wang. (2016), "A risk assessment approach to improve the resilience of a seaport system using Bayesian networks", Ocean Engineering 111, 136-147.
- * Angeon, V., & Bates, S. (2015). "Reviewing composite vulnerability and resilience indexes: A sustainable approach and application". World Development, 72, 140-162.
- * Carmeli, A., & Dothan, A. (2017). Generative work relationships as a source of direct and indirect learning from experiences of failure: Implications for innovation agility and product innovation. Technological Forecasting and Social Change, 119, 27-38. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.03.007>.
- * Carmeli, A., Friedman, Y., & Tishler, A. (2013). Cultivating a resilient top management team: The importance of relational connections and strategic decision comprehensiveness. Safety Science, 51(1), 148-159. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2012.06.002>.
- * Madni, A.M. & S. Jackson. (2009), "Towards a Conceptual Framework for Resilience Engineering". IEEE Systems Journal, 3(2), 181-91.
- * Lange Sandra, (2014), Systematic review of scientific literature published on the topic of public procurement between the years
- * 1997 and 2012, MASTER THESIS in Business Administration of the School of Management and Governance (MB), University of Twente, Netherlands
- * Tisch, D., & Galbreath, J. (2018). Building organizational resilience through sensemaking: The case of climate change and extreme weather events. Business Strategy and the Environment, 27(8), 1197-1208. <https://doi.org/10.1002/bse.206>
- * Klimanov, V.V.; Kazakova, S.M.; Mikhaylova, A.A. Economic and fiscal resilience of Russia's regions. Reg. Sci. Pol. Prac. 2020, 12, 627-640
- * Steccolini, I.; Barbera, C.; Jones, M.; Korac, S.; Saliterer, I. Local Government Financial Resilience: Germany, Italy and UK Compared. In CIMA Research Executive Summary; CIMA: London, UK, 2018. Available online
- * Jones, M. English resilience in the face of austerity. In Governmental Financial Resilience: International Perspectives on How Local Governments Face Austerity; Steccolini, I., Singh, J.M.D., Saliterer, I., Eds.; Emerald Publishing: Bingley, UK, 2017; pp. 73-91
- * Salignac, F.; Marjolin, A.; Reeve, R.; Muir, K. Conceptualizing and Measuring Financial Resilience: A Multidimensional Framework. Soc. Indic. Res. 2019, 145, 17-38
- * Wang, S.; Scorsone, E. Economic resilience after the Great Recession: An examination of unreserved fund balance in Michigan counties. Local Gov. Stud. 2020, 46, 716-733

Proposing a model of financial in order to prevent bankruptcy

Maryam Ghasemi

PhD Student of Accounting Department, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
Ghasemi.maryam83@yahoo.com

Fateme Saraf

(Corresponding Author)

Assistant Professor, Department of Accounting, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
Aznayobe@yahoo.com

Seyyed Yusuf Ahadi Serkani

Associate Professor of Accounting Department, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
Ahadiserkani@gmail.com

Seyedeh Mehbooba Jafari

Assistant Professor, Department of Accounting, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran,
jafari.mahbobeh@gmail.com

Abstract

Identifying and prioritizing factors affecting financial resilience in Tehran Stock Exchange companies in order to prevent bankruptcy. The research method is exploratory from the point of view of the practical goal and the method of data collection, and the data analysis mechanism is based on meta-composite method and focus groups. Papers related to financial resilience including 40 articles and works were selected and analyzed based on valid criteria among 110 articles and works. The second statistical population included experts in the field of financial resilience, who were finally determined to be 10 people, and due to the conditions and limitations of the Corona pandemic, they provided opinions and suggestions remotely. By applying the seven stages of metacomposition, a conceptual model was obtained in six conceptual layers, categories and codes. Concepts and topics were included in each of the layers, and finally 28 categories were identified. In order to validate the quality of the obtained model, based on the opinions of experts, it was obtained in the form of focus groups, and the conceptual model was approved by the research experts. According to the findings from the implementation of the hybrid process in identifying the dimensions and categories of financial resilience, which can be a basis for future researches in the direction of how to implement financial empowerment policies and maintain financial resilience in The companies of Tehran Stock Exchange should be placed in line with the prevention of bankruptcy in the form of a conceptual model that was approved and agreed upon by experts. In this article, components such as alignment with environmental changes, timely response to environmental risks, drafting a strategic document in the financial field, identifying the capacities and challenges of companies in the matter of investment and environmental monitoring and strategic analysis Finance was identified as one of the important and necessary factors in financial resilience in Tehran Stock Exchange companies in order to prevent bankruptcy.

Keywords: financial resilience - listed companies - bankruptcy - prevention

